

Universal Declaration of Human Rights - Ga

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the UDHR in Unicode project, <http://www.unicode.org/udhr>.

JENJEN KPAŊMƆ NI KƆƆ GBƆMƆ ADESA HEGBEI AHE

MLIBOTEMƆ

Akeni aŋƆƆ nƆ ake aƆ gbƆmei adesai fɛɛ ake mei ni yeƆ egbƆ ke heyeli ko ni anyeŋ ashƆ ye amedeŋ, ni nomei ji heyeli, jalesane ke toinƆle shishifai ye je le mli hewƆ le,

Akeni bu ni abuuu, ke asan gbƆmƆ adesai hegbei aŋƆ ni anaanaa ye shikƆŋ le etsƆ gbƆmƆ yitson ni eha efeƆ yiwale nii, ke amrƆ nɛɛ gbegbelemƆ ake mei foji anine ashe ameshweenii aŋƆ bƆ ni amɛaanye amewie nƆ ni amesusuƆ ye nƆ ko he, amɛhe nƆ ni amesusuƆ ake eja gbe pɛ amɛye, akanye awo amɛhe gbeyei dŋŋ, ni asan akakama amɛ nƆ ko nƆ ko hewƆ le,

Akeni suƆmƆ ni asumƆƆ ake atsƆƆ gbe kroko nƆ ajieƆ yiwale nɔyeli ko hewƆ ni ehiaa ake awo mla ni baafɔ gbƆmƆ adesai hegbei ahe hewƆ le,

Akeni ehe hiaa ake akɔ he aha naanyobƆ ahi maji aten hewƆ le,

Akeni mei ni yƆƆ Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le mli le ema amɛhemƆkeyeli ni ameyƆƆ ye gbƆmƆ adesai mli, ke agbojee ke egbƆyeli ni kɔ hii ke yei aten nƆ aduatsƆ, ni ametswa amefai shi hu ake amɛbaabƆ mɔden koni shihile mli aŋƆ fe tsuutsu, ni heyeli ahe shi jogbanŋ taake ato he gbejianƆ ye Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le kpaŋmƆ le mli hewƆ le,

Akeni maji ni yƆƆ Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le mli le ewo shi ake amɛke ku le baafɛ ekome bƆ ni afɛ ni hie asƆ, ni asan gbƆmƆ adesai hegbei ke heyeli ahe shi hewƆ le,

Akeni shishinumƆ ni aaana ye hegbei ke heyeli nɛɛ ahe baafɛ nƆ oti ni abaadamƆ nƆ koni shiwoo nɛɛ aye omanyɛ hewƆ le,

Bele, Agbene

Kpee Wulu le miha ale

Jenjen KpaŋmƆ ni kƆƆ GbƆmƆ Adesa Hegbei Ahe nɛɛ

Ake mei fɛɛ ke jenmajɪ fɛɛ asusumƆ kpɔa, koni mei aŋkroaŋkroi ke kui fɛɛ adamƆ kpaŋmƆ nɛɛ nƆ amɛbƆ mɔden ametsƆ nitsƆmƆ ke tsɔsemƆ nƆ ye majian ke maji aten nifeemƆ aŋƆ amɛha emli hegbei ke heyeli le ahe shi ye je le mli fɛɛ ye maji ni yƆƆ Jenmajɪ EkomefeemƆ Ku le mli dienƧse, asan ke shikƆji ni yƆƆ ameshishi aŋƆ bii hu anifeemƆ mli.

GbejianƆtoo 1

AƆ gbƆmƆ fɛɛ gbƆmƆ ye agbojee mli, ke hegbe ko ni damƆ ŋele koome nƆ. GbƆmei fɛɛ ye jweŋmƆ ke henilee, ni no hewƆ le esa ake amɛhe ahi shi ye nyemi suƆmƆ mli.

GbejianƆtoo 2

MƆ fɛɛ mƆ ye hegbe ake eyeƆ hegbei ni yƆƆ kpaŋmƆ nɛɛ mli le amli ŋƆmƆ le eko, bƆ ni naatsii ko kwraa be ye jaku mli ni aje, hewolo su ni ahie, nuu loo yoo ni aji, wiemƆ ni awieƆ, jamƆ mli ni ayƆƆ, maŋsaneyeli shidaamƆ mli aloo susumƆ ni ayƆƆ ye nƆ ko he, maŋ nƆ ni aje, nii ni ayƆƆ, weku mli ni aje aloo gbenaa ko ni ahie hewƆ.

Asaŋ akwe koni akajie niian bo ni ake mo ko man ni eje le agbojee miitsu nii ye hegbei nee agbefan, keji man le ena heyeli jio, aaje man kroko no aakwe esaji ano jio, enako heyeli jio, aloo ehɔ nyeli ko shishi fa ke fa.

Gbejianɔtoo 3

Mo fee mo ye hegbe ake ehio wala nee mli, ake ena heyeli, koni akwe ni efee shweshweeshwe hu.

Gbejianɔtoo 4

Esaaa ake ayeɔ mo ko nyɔŋ, aloo ahaa esɔmo mo ko bo ni ejaaa gbe; aahi nyɔnyeli ke gbomɔhɔmo gbejianɔtoi srɔtoi fee.

Gbejianɔtoo 5

Esaaa ake ake yiwale nyɔtɔ mo ko, aloo ake ehie tsumɔ shikpɔŋ, aloo afeɔ le anisenii kegbalaa etoi.

Gbejianɔtoo 6

Mlanaa le mo fee mo ye hegbe ake ake woo haa le ake gbomo adesa.

Gbejianɔtoo 7

Mlanaa le mei fee yeɔ egbo, ni esa ake akwe koni mo fee mo afee shweshweeshwe bo ni hieiankwemo ko kwraa be mli. Esaaa ake akweɔ hieian ye mo ko mo ko gbefan keji aye le sane ko ni ke kpanmo nee kpɔaa, aloo awo yin koni afee no ko ni kpanmo nee enmee he gne.

Gbejianɔtoo 8

Mo fee mo ye hegbe ake ebio koni kojomɔhe ko aye esane eha le bo ni hieiankwemo be mli, keji aye le toikodomo sane ni teɔ shi eshiɔ kpanmo nee, aloo Man Mlatso le, aloo hegbe ni eyɔ ye mlanaa le.

Gbejianɔtoo 9

Esaaa ake amɔ mo ko, aloo atsiɔ enaa, aloo atswaa enaneshi tu keji aboteko sane ko ni akeshi le mli jogbanɔ.

Gbejianɔtoo 10

Mo fee mo ye hegbe ake keji ena sane ko le, ajinafoi ni ahe be sane le mli akojo le bo ni hieiankwemo be mli, ni asaŋ amebo egbee toi kemo shi.

Gbejianɔtoo 11

1. Keji mo ko na sane ni sa toigbalamo le esaaa ake abuo le fo ye najian, beja akojo le ye man hie, beian ni aha le hegbe fee ni sa ake ena kefa ehe jogbanɔ hu.

2. Esaaa ake abuo mo ko fo ni sa toigbalamo keji efee aloo efee no ko ye man mlanaa aloo jenmaji aten mlanaa, keji beian ni afo sane le afo eno le awoko nakai mla le. Ni esaaa hu ake toigbalamo le naa waa fe bo ni mla letsɔ nakai beian le.

Gbejianɔtoo 12

Esaaa ake ake he wo mo ko teemɔ sane, eweku, eshia, aloo eke mei aten sharamo saji amlɔ, ni esaaa ake agbeɔ mo ko he guo hu. Mo fee mo ye hegbe ake mla faa ehe ye enemɔi agbefan.

Gbejianɔtoo 13

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eyaa he fɛɛ he ni esumɔɔ, asan ni ehio man fɛɛ man ni esumɔɔ mli hu.
2. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eshio man ko nɔ, ke le dientse eman tete, ni eye hegbe hu ake ekuɔ esɛɛ keyaa eman ekonɔ.

Gbejianɔtoo 14

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eyabaa abo yɛ man kroko nɔ kejo yiwale naa foi.
2. Ake hegbe nɛɛ tsuuu nii keji yiwale nɛɛ ejɛɛɛ efɔnfeemɔ ni kɔɔ mansaneyeli he, aloo eje nifeemɔ ko ni ke Jenmaji Ekomefeemɔ Ku le yinto ke gbejianɔtoi le kpāaa.

Gbejianɔtoo 15

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake ana le ake man ko nɔ nyo.
2. Esaaa ake ahaa mɔ ko nmeɔ manɔyo hegbe ni eyɔɔ bɔ ni mla enmɛɛɛ gbe, aloo aaatsi enaa koni ekanye etsake ejiakumanɔ.

Gbejianɔtoo 16

1. Esaaa ake hewolo su, loo man nɔ ni aje, loo jamɔ mli ni ayɔɔ tsio hii ke yei ni eshe gbāla gbe ake amekabote gbālashihile mli kɛwo shwiei. Amɛboteko gbālashihile mli jio, amɛbote gbālashihile mli jio, amɛfo gbālashihile mli jio, esa ake ana amɛ ake ameyɛɔ egbo.
2. Ja mei enyo nɛɛ ekpele nɔ dani amɛbaanye amɛbote gbālashihile mli.
3. Weku ji man shikwɛɛ, ni ehiaa ake abaa yi.

Gbejianɔtoo 17

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake enaa le dientse enii, aloo eke mɔ kroko feɔ ekome kenaa nii.
2. Esaaa ake ashɔɔ mɔ dientse nii ni eyɔɔ yɛ edɛn bɔ ni mla enmɛɛɛ gbe.

Gbejianɔtoo 18

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake ekɔɔ le dientse eyin yɛ susumɔ ko he, ni eke ehe woɔ jamɔ fɛɛ jamɔ ni esumɔɔ mli. Hegbe nɛɛ nmeɔ le gbe hu koni etsake ejamɔ loo ehemɔkeyeli, ke hegbe ake le ekome too, aloo eke mei krokomei afee ekome keha mei anu ejamɔ le he yɛ nitsumɔ, nifeemɔ ke kusumfeemɔ mli yɛ manjaanɔ loo teemɔɔ.

Gbejianɔtoo 19

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake esusɔɔ nɔ ko he bɔ ni esumɔɔ, ni ehaa aleɔ hu. Hegbe nɛɛ nmeɔ le gbe hu koni ekanɔmɛ mɔ kroko gbe ni eetsake ejwenɔ; ni ebaanye etsɔ gbe fɛɛ gbe nɔ etao, aloo enine ashe, aloo eha ale sane ko loo susumɔ ko keje man fɛɛ man nɔ, bɔ ni ake husu tsuuu nii.

Gbejianɔtoo 20

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake eke ehe bɔɔ ku aloo henaabuamɔ ko ni atse koni afee nɔ ko yɛ toinɔɔle mli.
2. Esaaa ake anyɛɔ mɔ ko nɔ koni eke ehe abɔ ku ko.

Gbejianɔtoo 21

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake le dientse efataa mei krokomei ahe kekuraa eman, aloo etsɔɔ oshikifɔɔ nɔ ekɔɔ mɔ kroko koni edamɔ enaa.

2. *Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ eyɛɔ nibii ni maŋ keyɛɔ ebuaa maŋbii lɛ mli ŋɔɔmɔ lɛ eko.*

3. *Maŋbii asuwɔmɔnaa nii nɔ abaadamɔ akura maŋ lɛ, ni abaatsɔ oshiki krɔŋŋ ni ato be ni akɛfɔɔ, ni asanɔ mɛi fɛɛ fɔɔ yɛ teemɔŋ, aloo gbɛ kroko ni shishiumɔ bɛ mli nɔ ale amɛsuwɔmɔnaa nii nɛɛ.*

Gbejianɔtoo 22

Maŋnyo fɛɛ maŋnyo yɛ hɛgbɛ akɛ maŋ akwɛ koni efɛɛ shweshweeshwe, ni esa akɛ ena hɛgbɛ koni ana lɛ hu egbojee kɛwula shi. Enɛ feemɔ bbajɛ maŋ lɛ mɔɔɔɔɔɔ kɛ maji aterɛ ekomefeemɔ mli, kɛ bɔ ni maŋ fɛɛ maŋ gbejianɔtoo kɛ ejwetri shidaamɔ yɔɔ ha; ni nakai nɔŋŋ hu shika hɛŋaatsɔɔ, shāramɔ kɛ kusum hɛgbɛi ni maŋnyo aaama lɛ baaye ebua koni akɛ woo aha mɔ fɛɛ mɔ.

Gbejianɔtoo 23

1. *Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ etsuɔ nii, akɛ etsuɔ nɔ ni lɛ diɛŋtɛɛ esumɔɔ, ni akɛ lɛ aye jalɛgbɛ yɛ nitsumɔ lɛ mli, ni akwɛ koni enitsumɔ akajɛ eɔɔŋ hu.*

2. *Esa akɛ mɛi ni tsuɔ nitsumɔ kome ana nyɔmɔwoo kome bɔ ni hieianɔkwemɔ bɛ mli.*

3. *Esa akɛ awoɔ nitsulɔ fɛɛ nitsulɔ nyɔmɔ ni sa enitsumɔ lɛ, koni eke eŋa kɛ ebii aye nii bɔ ni baashe amɛnaa; ni keji eehia lɛ, atso yelikebuamɔ gbɛ ko nɔ afɛɛ he eko aha amɛ.*

4. *Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ etɛɔ, aloo eke ehe dɔmɔɔ nitsulɔi aku ko koni eketao esaji anaa.*

Gbejianɔtoo 24

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ ejɔɔ ehe, ni ejieɔ ehietɛɛɛ hu; ni nakai nɔŋŋ hu esa akɛ atɔɔ ŋmɛletswai abɔ ni esa akɛ akɛtsu nii, koni awo lɛ nyɔmɔ hu beianɔ ni eejɔɔ ehe.

Gbejianɔtoo 25

1. *Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ ehio shi jogbanɔŋ bɔ ni eeena niyenii, hehaanɔ, wɔɔhe, tsamɔ, kɛ shihilenɔ nibii ni ahe hiaa, koni lɛ kɛ ebii fɛɛ ana gbɔmɔtsɔŋ hewale, ni agbene hu aye abua lɛ keji enitsumɔ ŋmɛɛ lɛ, aloo enaaa hetɛɛɛ, aloo eje kpa, aloo etsɔ okulafo, aloo egbɔ, aloo gbɛ ko nɔ lɛ eleɛɛ bɔ ni eefɛɛ ena edaanɔ ŋmaa.*

2. *Awomei kɛ gbekɛbii ehia kwemɔ kɛ yelikebuamɔ kredɛɛ ko. Esa akɛ ana bi fɛɛ bi yɛ ŋɛɛ kome nɔ, bɔ ni akwɛɛɛ keji kpeemɔ yoo bi loo hemɔ bi ni.*

Gbejianɔtoo 26

1. *Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ ena skul tsɔsemɔ. Esaaa akɛ awoɔ nyɔmɔ ko yɛ tsɔsemɔ nɛɛ he, titri lɛ shishijee nɔ lɛ. Esa akɛ anyɛ mɔ fɛɛ mɔ nɔ, ni kɛ hoo kwraa lɛ egbe shishijee skul naa. Agbele ŋaa kɛ ninenaa nikasemɔhe bɔ ni mɔ fɛɛ mɔ baana mli gbɛ, ni nakai nɔŋŋ hu mɛi fɛɛ baana nikasemɔhe wulu mli gbɛ, shi enɛ baadamɔ mɔɔɔɔɔɔ nɔ.*

2. *Tsɔsemɔ mli lɛ esa akɛ akwɛ koni ayɔɛ nilee ni yɔɔ gbɔmɔ adesa mli kɛwula shi keji agbojee ni yɔɔ emli lɛ kpo, bɔ ni baaha hie asɔ gbɔmɔ kɛ eheyeli. Enɛ baaha niashishinumɔ kɛ tsuishitoo kɛ naanyobɔɔ ahi maji aterɛ, nakai nɔŋŋ hu ji hewolo su kɛ jamɔ; ni ebaaye ebua Jɛŋmaji Ekomefeemɔ Ku lɛ yɛ toinjole gbefanɔ hu.*

3. *Fɔlɔi yɛ gbenaa kredɛɛ ko akɛ amɛ diɛŋtɛɛ amɛbaatsɔɔ tsɔsemɔ ni esa akɛ amɛbii ana yɛ skul.*

Gbejianɔtoo 27

1. *Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hɛgbɛ akɛ eke ehe wɔɔ he ni eyɔɔ lɛ kusumfeemɔi kɛ ŋaa nifeemɔi amlɛ, ni eyɛ gbefanɔ yɛ sɛɛnamɔ ni yɔɔ jɛŋshikpamɔ nifeemɔi amlɛ hu.*

2. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake ekwe koni mɔ ko akaju shi eye niiashikpamɔ, niɲmaa, lalasɔɔ ke niteɲmɔ ko ni le diɛɲtse efɛe le mli nii.

Gbejianɔtoo 28

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbe ake ehio shāramɔ ke maji atɛɲ gbejianɔtoo ko mli: he ni ake hegbei ni yɔɔ kpanɲmɔ nɛɛ mli le tsuo nii kɛwulaa shi yɛ.

Gbejianɔtoo 29

1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ gbenaa nitsumɔ ko ha akutso mli ni eyɔɔ lɛ: he pɛ ni eeeye ehe, koni ena tsɔsemɔ ni yɛɔ emuu kɛwulaa shi yɛ.

2. Mɔ fɛɛ mɔ hegbe ke eheyeli aseɛtiumɔ mli le nɔ pɛ ni tsio pɛ ni tsio le gbe ji mlai ni awo bɔ ni afɛe ni ake bule ni sa aha mɔ kroko hegbei ke eheyeli, koni ahi shi yɛ hiesɔle ke toinɲɔle mli.

3. Gbe ko be ake hegbe ke heyeli nɛɛ aseɛtiumɔ mli le ate shi ashi yinɲtoi ke otii ni jwere Jɛɲmaji Ekomefeemɔ Ku le hie lɛ.

Gbejianɔtoo 30

Esaaa ake atsɔɔ kpanɲmɔ nɛɛ shishi yɛ gbe ko nɔ ake man ko, loo ku ko, loo mɔ ko yɛ hegbe ko ake efɛɔ nɔ ko ni baanyɛ efite hewale ni yɔɔ hegbei nɛɛ aseɛ.
